

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

ДОВГАЛЮК

Ірина Григорівна,

здобувач кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Харків.

Анотація: у статті проаналізовано поняття

“територіальна громада”, “меморіальна діяльність”,

“громадські організації, що займаються меморіальною діяльністю”, “цінності” та узагальнено інформацію про форми роботи громадських організацій, які займаються меморіальною діяльністю.

Ключові слова: територіальна громада, меморіальна діяльність, громадські організації, що займаються меморіальною діяльністю, цінності.

УДК 352

Постановка проблеми. Важливою складовою українського суспільства є територіальна громада. Завдання органів місцевого самоврядування – піклуватись про зміцнення територіальної громади, що зумовлює єдність жителів та збереження матеріальної бази громади, забезпечувати права і свободи жителів, дбати про збереження та примноження ідеалів та цінностей територіальної громади, що здобувались протягом багатовікової історії, розвивати і зміцнювати духовність, культуру, що надає кожному жителю можливість вільного і всебічного розвитку своєї особистості та національної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що проблемі цінностей присвячена значна кількість наукових праць. Цим проблемам в Україні приділяли увагу такі відомі науковці як Е. Афонін, О. Бандура, В. Бакіров, О. Злобіна, В. Козаков, В. Новак, О. Радченко, П. Сліпець та інші. В числі західних дослідників слід назвати такі відомі імена як Г. Алмонд, С. Верба, С. Хантингтон, М. Шелер та інші.

Водночас, слід приділити увагу невіршеному до кінця питанню об’єднанню територіальної громади навколо історичних цінностей.

Метою даної статті є прагнення розглянути меморіальну діяльність як об’єднувачий феномен територіальної громади навколо історичних цінностей.

Виклад основного матеріалу. З’ясуємо спочатку основні дефініції. Для характеристики спільноти людей, що проживає на певній території, у науковій літературі вживається термін “територіальна громада”. Як синоніми до нього вживаються й інші: “комуна”, “община”, “територіальний колектив”, “територіальна спільнота”, “місцеве співтовариство”, “територіальна спільність”, “соціально-територіальна спільнота”, “ком’юніті” та ін. Це пояснюється як багатоманітністю проявів буття територіальної громади, наявністю різноманітних підходів до розуміння цього суб’єкта, відсутністю з боку дослідників однастих поглядів щодо нього. “Енциклопедія з державного управління” визначає територіальну громаду як спільноту людей, об’єднаних різноманітними стійкими формальними та неформальними зв’язками, які обумовлені спільним проживанням у межах села, селища, міста. Поняття “територіальна громада” також використовують щодо осіб, які мешкають у частині населеного пункту (вулиця, мікрорайон, район у місті), чи навпаки, проживають у межах об’єднань адміністративно-територіальних одиниць. Члени територіальної громади об’єднані спільним проживанням та діяльністю, специфічними інтересами, що породжують спільні для членів територіальної громади норми поведінки, зумовлюють існування єдиних традицій, ціннісних орієнтацій, історичної культури (пам’ятників і кладовищ), ставлення до дійсності, способу життя тощо. Вони мають численні формальні й неформальні зв’язки, які склалися внаслідок праці та відпочинку, взаємодопомоги, сусідства, особистих контактів, дружніх, професійних, родинних відносин

тощо. Завдяки зв'язкам забезпечується цілісність територіальної громади, взаємодія її членів. Особливий психологічний зв'язок між членами територіальної громади розкривають, використовуючи поняття “соціальна цілісність” (social cohesion), “почуття спільноти” (sense of community), “почуття спільності” (sense of commonality), “дух громади” (community spirit). Незважаючи на широке розмаїття інтересів і потреб її членів, у переважній більшості населення значна частина цінностей та інтересів збігається. [1, с.375-376].

Щодо цінностей, слід зазначити, що наука розглядає їх, насамперед, як інтерес, мотив і стимул розвитку теорії і практики відносин, норм і зразків діяльності. Під цінностями слід розуміти основи духовного та матеріального життя людини, які визначають мету, сенс, значення, наміри, нормативність і формальні межі її самореалізації. Цінності – це загальноприйняті уявлення людей про цілі й норми поведінки, які втілюють історичний досвід і концентровано виражають смисл культури певного етносу і навіть людства в цілому. Система цінностей є тією ланкою, яка об'єднує державу, суспільство з особистістю, включає її в систему відносин; визначає, заради чого відбувається політична діяльність і якими засобами вона реалізується [9, с.7-9].

На сучасному етапі розвитку світової цивілізації спостерігається неминучий вплив на свідомість територіальної громади та окремої особистості процесу глобалізації, що, з одного боку, нівелює особливості національних культур, передбачаючи крос-культурні взаємодії, з іншого, стимулює прагнення до відновлення традиційних цінностей. Водночас, сучасне суспільство характеризується як інформаційне суспільство, в якому важливу роль відіграє поширення інформації шляхом просвітницької діяльності, що здійснюють ЗМІ, культурно-просвітницькі центри, громадські об'єднання, досить часто за підтримки органів державної влади та місцевого самоврядування.

За умови громадсько-публічного управління, вирішальним фактором у формуванні ціннісних орієнтацій територіальної громади стає активність громадянських об'єднань. Сучасні громадські об'єднання орієнтуються на задоволення насамперед інтересів і потреб своїх учасників, членів територіальної громади.

Вищевказане дає підстави говорити нам про те, що працівники органів місцевого самоврядування повинні бути готові до налагодження партнерських взаємовідносин з громадянськими об'єднаннями. Громадські об'єднання бувають різного спрямування. Свою класифікацію громадських об'єднань запропонував Ю. Поліщук. Орієнтуючись на пріоритет діяльності, особливості світоглядних позицій, національний і віковий, склад він виокремлює 20 груп громадських організацій, зокрема: спрямовані на поглиблення демократичних процесів та побудову громадянського суспільства в Україні; саморозвивальні та самовиховні; професійні; правозахисні; науково-дослідницькі; зорієнтовані на розвиток міжнародного співробітництва з молоддю інших країн; волонтерські; соціальної взаємодопомоги; об'єднання студентської молоді; об'єднання жіночої молоді; мистецько-культурологічні; фольклорні; екологічні; історично-просвітницькі; патріотичні; об'єднання національних меншин; спортивно-туристичні; об'єднання світського характеру, але релігійної спрямованості; релігійні; об'єднання окремих підприємств.

Ю. Поліщук також окремо виділяє чотири групи об'єднань, які займаються виховною роботою з дітьми та підлітками: виховні і саморозвивальні; спортивно-туристичні; екологічні; патріотично-виховні [3 с.49-50].

Діяльність багатьох громадських організацій направлена на формування особистості через вивчення історії свого народу, проведення пошукової роботи, узагальнення архівних матеріалів та свідчень очевидців, а також здійснення меморіальної діяльності. Станом на 1 січня 2013 року в Україні зареєстровано 3599 громадських організацій, серед них понад 300 займається вивченням історичних аспектів різного спрямування, зокрема: Міжнародна громадська організація “ІНСТИТУТ

УКРАЇНКИ”, Всеукраїнська громадська організація “Шлях українців”, Громадська організація “Всеукраїнське громадське об’єднання “Край”, Всеукраїнська громадська організація “Інститут відтворення історії”, Міжнародна громадська організація “ТВОРЦІ ІСТОРІЇ”, Українське добровільне культурно-просвітницьке правозахисне благодійне товариство “Меморіал” ім.В.Стуса, Міжнародний центр “Холокост” ім.доктора Александра Шварца (стара назва: “Міжнародний меморіальний Фонд “Янівський Табір”) та інші [5].

Окремим напрямком деяких з перелічених громадських організацій є меморіальна діяльність. Поняття “меморіальний” в “Словнику російської мови” С. І. Ожегова трактується як “той, що служить для увічнення пам’яті когось” [4, с. 442]. Можна трактувати “меморіальний” як “той, що зберігає пам’ять”. Тому, “меморіальність” слід визначити як властивість, що характеризує зв’язок з пам’яттю про кого-небудь або про що-небудь. Безпосередніми носіями даної властивості виступають меморії – предмети, речі, що зберігають пам’ять про людей і події [1]. Звідси, поняття “меморіальна діяльність” логічно розуміти як творча діяльність спрямована на увічнення пам’яті про історичних осіб та події. Її основними формами є науково-дослідні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення пам’ятників, науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов’язані з увічненням пам’яті.

Здійснення меморіальної діяльності громадськими організаціями має свою індивідуальну специфіку. Найважливішим завданням громадської організації, що здійснює меморіальну діяльність, в даний час є збереження культурної спадщини нації. Постійно відтворюючи духовні цінності, ГО забезпечує культурну спадкоємність поколінь за допомогою зберігання пам’яті про минуле і відтворення його кращих гуманістичних традицій.

Робота громадської організації, що здійснює меморіальну діяльність, відбувається у різних напрямках: збирання речових реліквій, книжкових пам’яток і документів у рамках відповідної тематики; наукові археологічні, краєзнавчі, філологічні, історичні, мистецтвознавчі та інші дослідження; організація міжнародних конференцій і пам’ятних культурно-просвітницьких акцій; координування і зв’язок з громадськістю; взаємодія з українськими та зарубіжними установами науки, культури, мистецтва; інформаційна, видавнича та бібліотечно-бібліографічна діяльність і т.д.

Причиною появи і розвитку громадських організацій, напрямком яких є меморіальна діяльність, яка є проявом культурних цінностей нації, народу чи цивілізації, можна вважати людську потребу у збереженні пам’яті про своє минуле. Духовна спадщина людства зосереджена, як відомо, не тільки у в усній та письмовій історії, а й у речових джерелах, зокрема: у зображених на різних предметах, творах мистецтва, побутових предметах, а також речах, безпосередньо пов’язаних з конкретними людьми і подіями. Функцію збирання та збереження культурної спадщини минулого з давніх часів традиційно виконували музеї, архіви і бібліотеки, останнім часом до цих установ приєдналися спеціалізовані інститути та громадські організації.

Слід також констатувати, що в радянський період пріоритет віддавався ідейно-виховним функціям суспільства, які здійснювала держава.

Очевидно, що зміни в суспільній свідомості, що відбуваються з моменту становлення незалежності України стимулюють творчий розвиток громадських організацій, що займаються меморіальною діяльністю. Громадські організації застосовують різноманітні масові форми популяризації культурної спадщини: встановлення меморіальних дощок, пам’ятників, вечори-зустрічі, театралізовані вистави, показ-кінофільмів, радіотрансляції та інші.

Громадські організації з кожним роком збільшують кількість заходів й урізноманітнюється зміст проектів, які реалізують, запроваджують інноваційні форми і методи роботи. Проектний підхід передбачає можливість членам організації приєднатися до реалізації будь-якого вподобаного проекту або кількох проектів,

а також змінювати їх залежно від інтересів. Наприклад, Міжнародна громадська організація “ІНСТИТУТ УКРАЇНКИ”, реалізуючи проектний підхід у своїй діяльності, ефективно виконує такі проекти, як “Пошук”, “Кладовища України – Пантеони історії”, “Місто та час”, “Села України”, “Єдність в різноманітті”, “Опір в Україні ХХ ст.”, “Документальне кіно” [7]. Використання найрізноманітніших форм, методів і засобів діяльності дає змогу кожному члену організації обрати справу до душі, реалізувати свої здібності, проявити себе [1, с.51].

Меморіальна діяльність широко представлена в реалізації проекту “Кладовища України – Пантеони історії”. Мета проекту – привернути увагу жителів територіальних громад України до історії безцінної культурної спадщини, відкрити нові сторінки вічної пам’яті людства, створити єдиний всеукраїнський реєстр старовинних кладовищ XVII-XIX сторіччя. Вивчення історії кладовищ – це надзвичайно важлива тема, не тільки в меморіальному, але й історико-пізнавальному плані. За допомогою цієї категорії пам’яток можна відтворити об’єктивну історію як кожного населеного пункту так і України в цілому. Особливий інтерес, природно, становлять так звані історичні поховання – могили видатних діячів культури, науки, держави, церкви, оскільки, історія кожної окремої країни складається з життєписів конкретних людей. Кладовища – вічні оселі мертвих, це правдивий опис життя та діяльності наших предків, який діагностує стан нашої пам’яті про них. Існує думка, якщо є бажання пізнати рівень духовності народу, слід відвідати його кладовища. Доглянуті могили предків краще за все засвідчать мораль і культуру територіальної громади. По суті, народ зберігає свою національну ідентичність доти, доки може вклонитися могилам своїх пращурів, доки існує історичне коріння, від якого йде людський родовід.

В рамках проекту з метою привернення уваги до історичного минулого, патріотичного виховання та інформування територіальних громад здійснювалися наступні форми роботи: прес-конференції, виїзні семінари для ознайомлення учасників з історією виникнення кладовищ, надмогильних форм і збереження старих цвинтарів, семінар «Історія єврейської надгробної скульптури ойгель», урочисте встановлення меморіалу відомому козакові, довірєнній особі отамана Петра Калнишевського, свідку останніх днів Запорозької Січі – Микиті Леонтійовичу Коржу та інші заходи [7].

Основні висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищевикладеного, можна сформулювати загальне визначення громадської організації, що здійснює меморіальну діяльність, як інформаційного, культурно-дозвілєвого та освітнього інституту, що здійснює збір, вивчення й експонування меморіальних предметних і книжкових, колекцій з метою увічнення пам’яті про визначні історичні події, державних і громадських діячів, представників науки, культури і мистецтва, проводить культурно-просвітницьку, науково-дослідну, інформаційну, видавничу та методичну меморіальну діяльність у відповідності зі своїм Статутом. А меморіальну діяльність трактувати як творчу діяльність, спрямовану на увічнення пам’яті про історичних осіб та події шляхом здійснення науково-дослідної, пошукової та проектно-пошукової роботи, виготовлення пам’ятників, науково-технічної продукції, а також іншої роботи, пов’язаної з увічненням пам’яті.

Можна зробити висновок про те, досить важливим завданням для територіальної громади є її об’єднання на основі історичних цінностей, які слід розуміти як основу духовного та матеріального життя людини, які визначають мету, сенс, значення, наміри, нормативність і формальні межі її самореалізації. За умови громадсько-публічного управління, вирішальним фактором у формуванні ціннісних орієнтацій територіальної громади стає активність громадянських об’єднань.

Література:

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. :

НАДУ, 2011. – Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія : О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2011. – 408 с.

2. Викулова В. П. Мемориальная деятельность библиотеки: организационно-управленческая концепция : монография / Департамент культуры г. Москвы, Центр, гор. б-ка – мемор. центр “Дом Гоголя” ; науч. ред. проф. В. К. Клюев ; авт. вступ. ст. М. Д. Афанасьев. – М. : “Издательство ФАИР”, 2009. – 320 с.

3. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України : навч. посіб. / О.В.Лісовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 256 с.

4. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 53000 слов / С. И. Ожегов ; под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова. – М. : Изд-во Оникс : Из-во Мир и Образование, 2007. – 1200 с.

5. Реєстр громадських організацій [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу : <http://www.drsu.gov.ua/show/2419>

6. Радченко О. В. Ціннісні чинники формування та модернізації державного режиму й політичної системи суспільства: огляд наукового дискурсного поля [Електронний ресурс]. / О. В. Радченко // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во «ДокНаукаДержУпр», 2010. – № 1. – С.73–85. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/2/05.pdf>

7. Сайт Інституту Україніки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrainica.org.ua/ukr/>

8. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

9. Сліпець П. П. Політичні цінності : теорія і методологія пізнання та реалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.01 “Теорія та історія політичної науки” / Петро Сліпець. – К., 2009. – 18 с.